

רחל פייגנברג-אמרי

יידיש וסופריה

(צרור עובדות)

מוקדש לאזרחי ישראל

הוצאת "זמן", תל-אביב
ניסן תשכ"ז — אפריל 1967

סודו והודפס בקואופרטיב עובדי הדפוס הכללי בע"מ

רחל פייגנברג-אמרי

יידיש וסופריה

[צרוך עובדות]

מוקדש לאזרחי ישראל

הוצאת "זמן", תל-אביב
ניסן תשכ"ז — אפריל 1967

המחברת על עצמה

הידיש שלי מחייבת אותי לרשום על דפים אלה גם את חלקי
בפרשה הגורלית הזאת ששמה "ידיש וסופריה".

באתי לארץ־ישראל לאחר שראיתי את הגולה בחורבנה. ציונית
לא הייתי, הלא את הציונות יכולתי לקיים גם בגולה. ביקשתי
לי כאן מולדת — מולדת של יהודים. והנה כבר שתיים וארבעים
שנה שאני חיה פה במולדת היהודית הזאת, על הטוב והרע שבה
ועל הכאב הרב מבית ומחוץ הכרוך בה.

אלהים הענישני להיות גם סופרת בתוך עמי — עם־בדרך, על
שתי שפותיו המשבשות לו את התחיה הלאומית.

מילדותי בעיירה שלי בביילורוסיה היתה שפתי הטבעית יידיש.
בלשון זו כתבתי מגיל ארבע־עשרה עד עתה, כי בלתי־אפשרי
הוא, שסופר — שיש לו זיק של כשרון — יחליף את שפתו בה הוא
יוצר, או ישנה את סגנונו. אך בינתיים נודעו עתי מחיסול יידיש
על־ידי יהודי הגלויות, תוך ירידת ספרותה וסופריה. או עזבתי את
העתון הווארשאי רב־התפוצה "דער מאַמענט", שעבדתי בו בקביעות
אחת־עשרה שנים רצופות, והתחלתי להתמסר לכתיבה בעברית,
אותה למדתי בילדותי. והנה הניב הטבעי והחי של הלשון נתגלה
לי תוך כדי עבודת התרגום של ספרי, אשר ביקשתי לתת להם
ביטוי עברי שוטף ורענן.

תושבי הארץ החדשים המבקשים להם הקלה בקליטת הלשון,
קיבלו ברצון ובאהדה את ספרי העבריים המתורגמים מיידיש. שני
הרומנים שלי "בדרכי נכר" ו"לשנתיים" — הגיעו אל הקהל הרחב.

רכשתי לי את לשון העם העתיקה בתחייתה, במקום יידיש
שהלכה הלוך וכלה בפי יהודי התפוצות כלשון חיה, ובזאת חידשתי
לי את הקשר הספרותי עם הקוראים, המבקשים גם הם פה בארץ

שפה יהודית מחודשת לעצמם. תירגמתי לעברית גם את סיפורי-העם שלי. מתוך מאמץ חומרי קשה הדפסתי את הסיפורים הללו חוברות חוברות. מספרן הגיע לעשרים אלף במחיר גרוש אחד החוברת. יהודי זקן הלך מתל-אביב עד מטולה והפיץ אותן ביישובי היהודים בשילינג החוברת. הן שימשו חומר-קריאה בשיעורי הערב מטעם הסוכנות ועיריית תל-אביב. גם מדריכי הגדנ"ע נזקקו להן בהוראת הלשון העברית החיה לחניכיהם.

באותן השנים יסדתי גם את "המאסף" — הוצאה ציבורית-עממית — שנועד לתרגם לעברית את מיטב הספרות הכתובה יידיש. לכל ספר צורף גם מבוא להדרכת הקורא על רקע התקופה.

הספקתי להוציא לאור שלושה ספרים מאת י. י. זינגר, דוד ברגלסון ומשה קולבק — שלושתם מן הלוחמים להתחדשות בחיי היהודים של ימינו. הם תורגמו לפי בחירתי על-ידי אמני הלשון העברית ומטובי סופריה. כמוכירת ההוצאה עבדתי בהתנדבות שלוש שנים רצופות.

אך הנה הופיעה יידיש בישראל. הביאוה הסופרים והעתונאים ניצוליי-השואה כותבי-יידיש — יידיש שבכתב החיה עדיין. ואכן הללו הקימו כאן עתון, ירחון לספרות ולביקורת, וחוברות בנוסח ספרותי-עממי בשם "היימיש", שהיו ערוכות בידו הנאמנה של סופר מעונה אצל רשעי-נכר, ולמעשה היו אלה חוברות-קשר למען כותבי-יידיש הנידחים במרחק-תבל.

ותקפו אותי געגועים ליידיש זו הנדפסת, שעודנה חיה ויוצרת. הלא חייתי בה בכל נימי נשמת. התחשק לי לראות דבר-מה הכתוב שוב על ידי ביידיש, יהיה זה פרק מרומן, רשימה בעתון, או זכרונות מפולין לשעבר.

מבוקשי ניתן לי. וכל פעם שהדפיסו דף או קטע מכל אלה, נדמה לי שקיבלתי מכתב מבני משפחתי היקרים, שלא ראיתם זה שנים. ואותה שעה ידעתי גם ידעתי את האמת המרה.

הרי לא ייתכן שתיווצר ספרות בשפה ההולכת ונשכחת בעם.

אך כשביקשתי פתרונים לבעיה זו נתחוויר לי, כי במציאות בה נתון עתה העם היהודי בתפוצות, עלינו לברך כאן על הטוב שביידיש

הכתובה, זו אשר הגיעה אלינו בכוח היצירה של סופריה. ברכה בה בעצם קיומה כמכשיר ספרותי מקורי וכשירות-מודיעין מעל דפי העתון וגלי הרדיו, למען אלה אשר עדיין נזקקים לה.

ואכן, זוהי המסגרת הטבעית של יידיש בישראל של ימינו.

ואשר ליום המחרת של יידיש כתובה זו בישראל וגם בתפוצות, הרי גורלה תלוי בכוח יוצריה ובדור ההמשך אם יבוא. עלינו לדאוג לכך שיימצא לה בהקדם תיקון לאומי נכבד על אדמת המולדת המחודשת.

מחובתנו לשמור שמירה מעולה על המורשה הזו שבכתב, מן התחליף היידישי-סיטי-הישראלי הקיים כבר בארץ כיידישיזם רגיל, שהוא סילוף של היידיש החיה. הוא צמח מן ההתבוללות הלשונית בקרב יהודי הגלויות בין שתי מלחמות העולם. לאור היידיש המת-חסלת כשפת העם קם ה"יידישיזם" הרעיוני שנאחזו בו מטעמים אישיים ומפלגתיים כיידיש ללא צורך חיוני, אלא לשם "אידיאל" גרידא.

והנה במשך שנים הפך אידיאל זה לתחליף מילולי ריק, אשר פירושו הוא סילוף המציאות בגולה של זמננו ואצלנו כאן בישראל. היידישיסטים הישראליים בפועל, שמגמתם היא יידישיזם ישראלי-חינוכי מטעמים אידיאולוגיים, יודעים זאת כמוני.

התרשמתי בעיקר מן היידישיסטים האוהדים, שקמו לנו בזמן האחרון בציבור הישראלי, כשהם צמודים לאותו תחליף ריק במקום היידיש החיה לשעבר. מהם עברים מובהקים, ביניהם סופרים עברים, מורים עברים ושחקנים עברים. והם מוזרים, מוזרים מאד.

שלום אש, ברצותו לתאר את היהודי ההיסטורי רם-היחס ורב-
המעש, התלבט הרבה בשעת כתיבתו על הלשון שיש לשים בפי
גיבוריו רמי-המעלה. ועל ידי כך שהצליח להעלות את היידיש לרמה
גבוהה יותר, עלה בידו לתאר במסגרת הגולה היהודית-המסורתית
טיפוסים קלאסיים-פטריוארכליים בנוסח התנ"ך, כמו יחזקאל גומבינר
ב"שטעדטל" שלו ורב שלמה נגיד.

אך יש להודות, כי מאז שיהואש תירגם את התנ"ך ליידיש
התפתח והשתפר הניב העממי-היידי בספרות הכתובה יידיש. היה
בזה משום תרומה ניכרת מצד חשובי המשוררים כותבי-יידיש שקמו
אחריו. ואילו בפרוזה היה זה דוד ברגלסון יפה-הטעם, שיצר יידיש
צחה ברומנים שלו בשביל גיבוריו הצעירים, בני זמנו. אמנם, בני
הטובים הללו מבתי האמידים באוקראינה ובבילורוסיה ששפתם
רוסית היתה, היידיש שהוא שם בפיהם היתה טבעית, כאילו היתה
זו שפת הגימנסיה בה התחנכו.

אולם לחינם עמל האיש. היידיש המעודנת שלו בספריו לא
זכתה להגיע לקוראים היהודים. כי בשנים אשר בין שתי מלחמות
העולם, הספרות הכתובה יידיש הפכה לענין של סופריה בלבד.

ואין להאשים את היהודים בכך שהתנכרו בהמוניהם לשפתם
בימים ההם. הם לא הלכו שולל אחרי תרבות-נכר; ראו את ידיעת
שפת המדינה כהכרח שלא יגונה. ואמנם, בפולין האידיש-העממית,
בשנים שלפני החורבן, ראו זאת כתופעה פנימית חיובית בהחלט,
בסברם שאפשר להיות יהודים טובים גם בפולנית.

ומתוך הנחה זו הקימו שם בשפת המדינה מוסדות תרבות וחינוך
ובתיה-הוצאה למיניהם, על טהרת הציונות והלאומיות היהודית בכלל.
והצליחו בזה. אך היידיש הפכה אצלם בינתיים לתוספת-לואי עלובה
בחי הפרט והציבור.

ראיתי בעיני את החורבן היהודי-הפנימי הזה בשנות השלושים
בפולין. כל מה שנוצר ביידיש לחינוך העם ולהשכלתו נידלדל
והלך בתוך בני העדה היהודית השורשית הזאת. ויתר על כן, אפילו
לא הרגישו בכך, כאילו היה זה דבר טבעי ומובן מאליו. רק הסופרים
כותבי-יידיש שבקרבתם יש והתרעמו על כך פה ושם, שפת העם
שניטשטשה והושתקה בפיו מרצונו הטוב, הפכה לעניינם הפרטי של
סופרי יידיש.

יידיש וסופריה

פ ר ק א

לפני ספרה החדש של רחל כצנלסון-שור, "על אדמת העברית"
— ספר חשוב לעיון ולמחשבה. תוך כדי קריאה בו הופתעתי
מהכתוב בפרק "נדודי לשון" לגבי תרגום התנ"ך ליידיש, ומהנחותיה
רבות-הערך של המחברת בנידון זה לפני התרגום ולאחר הופעתו
בספר; היא העמיקה לראות.

אכן, יהואש עמל על התרגום הנ"ל עשרים וחמש שנים רצופות,
כדי להשיג את התיאום הלשוני בין שתי השפות, ומשראה עד מה
קצרה ידו להרים את שפת התרגום לערכה הרם של שפת המקור,
נאלץ היה להוריד את התנ"ך מזהרו הסיפורי ומלהט הביטוי הנעלה
שלו.

בשטח הנידון אירע כך גם עם מארק שאגאל רב-התהילה.
מה שהסופר גרם לתנ"ך בתרגומו, גרם לו זאת הצייר בציורו. לא
גדולתו של שאגאל בציורי הסימבוליקה שלו, כאלה הם גם הסמלים
התנ"כיים אשר צייר. זאת היא הסימבוליקה הציורית הארצית של
שבטי ישראל לפי הצוואה-החזון של יעקב אבינו, כפי שראינו
ב"וויטרושים" שלו ב"הדסה".

לא כן הוא, שאגאל, בדמויות התנ"ך שלו. בעיקר הוא נכשל
בציורי האבות. את העברים הקדמונים מגדלי-הצאן ובעלי העדרים
בכנען הקדומה, אלה שהתמרדו נגד אלילי אבותיהם בבקשם להם
אלהים חיים ואת ארצם היעודה, אותם הוא צייר כיהודים גלותיים
על אדמת בילורוסיה. הוא ראה אותם בנוף-החולין של העיירה
היהודית, כשהם צמודים לחנונות הועירה המפרנסת אותם בעוני.
מובן, אף הוא — כדוגמת יהואש בתרגומו — הנמיך בציוריו את
קומתם של גיבורי התנ"ך ודיכא את רוחם.

מיואשים ממצבם הקשה בקרב יהודי פולין, שהשכילו להיות יהודים טובים בשפת המדינה, החלו סופרים אלה להגר לארצות מזרח ומערב לבקש להם יהודים, אשר שפתם עדיין יידיש. הם ביקשו אותם גם בארץ-המועצות "שוחרת השוויון". כשעזבתי את פולין בשנת 1933 היתה או הברחה בעיצומה. לארץ ישראל הגיעו אז רק שניים מהם: פאלק הלפרין עם בני משפחתו ויואל מאסטבוים.

ומה שהיה לאחר מכן, הרי ידוע לנו היטב. מתוך כליון העם בהמוניו וחסולו הפיסי על-ידי רשעי הגויים, אנו למדים גם משהו בתחום "נדודי הלשון" אצל יהודי זמננו.

אם קמים עתה יהודים טובים, אשר שפות מדינות-נכר בפיהם ובפי בני-ביתם, ודורשים לשמור על יידיש אשר היתה שפתם של ששת המיליונים קדושי האומה, יש להעמידם על טעותם ולהזכירם נשכחות. האמת היא, כי מיליוני יהודים אלה, שמשרתי היטלר סחבום לתאי החנק, רובם יהודים טובים היו למרות זה שהשפות של ארצות-מוצאם היתה שגורה בפיהם. אלה הם יהודי גרמניה, אוסטריה, צרפת, הולנד, איטליה, צ'כיה, הונגריה, רומניה, יוון, רוסיה רבתי וביניהם גם יהודי פולין, בני החסידים העממיים, שהפיר לנית המעודנת אשר בפיהם הרגיוה כל כך את הפולנים היהירים אחוזי הגדלות.

יוצאים מכלל אלה היו יהודי ליטא הקטנה שלא התבוללו במובן הלשוני. הם דיברו יידיש, אך יחד עם זה חינכו את בניהם על הלשון העברית של ישראל החדשה.

ואשר ליידיש עתה, הלא היא נשארה שוב עניינם הפרטי של הסופרים כותבי-יידיש בתוך עמם האבל שלאחר ימי השואה: שכאלה הם גם עונו ונטבחו על-ידי סטאלין ומשרתיו. והניצולים ביניהם הוסיפו נדוד על פני ארצות תבל לתור ולבדוק, אולי נמצאת אי-שם עדת יהודים ששפתם עדיין יידיש, ותוך כדי ביקוש נתגלה המקום האחרון — מדינת היהודים.

לכן כל האחריות ליידיש הירודה כעת בזמננו נופלת עלינו, אורחי ישראל. הבעיה הזאת מחייבת אותנו לפתרון חיובי בשטחים הרחוקים והמעשיים כאחד. ראשית כול, עלינו לברר לנו לעצמנו מהי

יידיש בימינו, מה היא בשביל המדינה היהודית הקטנה ומה ערכה בשביל הגולה היהודית על תפוצותיה ברחבי תבל.

התקופה שאנו חיים בה היא לאומית בחומר וברוח, וליהודי בן-זמננו קשה להשתלב בתוך המציאות הזאת, אפילו בארצות בהן הוא נהנה ממשטר של שוויון וחופש. כדי להגיע להשתלבות כלשהי עם שכניו הלא-יהודים עליו להפעיל את כל יתרונותיו האינטלקטואליים שנתברך בהם. ויש והוא מגיע להישגים ניכרים. אבל אותה שעה הוא נוכח לדעת, כי משום מה מוטל עליו, כאורח שווה-זכויות במדינה דימוקרטית, גם להיות יהודי ודווקא מטעמים חיצוניים. וזה מחייבו לשמור על כבודו היהודי ומתוך אותם הנימוקים הבלתי-סבירים לו לכאורה, מתברר לו כי הוא זקוק למסגרת רוחנית משלו — מסגרת יהודית-ציבורית — שיש לקיימה בכבוד.

כל אלה מקשים ביותר על היהודי בן-זמננו להיות יהודי. בשטח הדתי הריהו ממלא את חובתו בארצות המערב על טהרת שפות העמים, בתוכם הוא חי. שם הם בונים בתי-כנסת לתפארת בני-עתם, מייסדים "ישיבות" לחינוך ולהשכלה דתית, חוגגים חגיגות "בר-מצווה" וחוננות רבי-פאר. מקיימים גם חסידות רומנטית לפי המסורת של רביים בעלי-שושלת מהעבר. מתפשרים איך-שהוא גם עם חסידי סאטמאר.

בכל אופן עושים הם כל זה כבני-תרבות של הזמן החדש, שפירושו — דת ללא אמונה באלוהים ומבלי לקיים את מצוותיו בקודש.

יהדות זו — הדתית ובעלת נימוסי-התרבות — היא גם לרצונם של הלא-יהודים.

לא כן הדבר לגבי תרבות-החולין הלאומית, אשר היהודי בן-זמננו מצווה לקיימה בתוך עמו לפי עיקרי תקופתו. אבל איך להגיש שים איחוד ויציבות בלשון ובהווי בתוך העם המפוזר, אשר הרוב הלא-יהודי, בקרבו הוא חי, בולע אותו על קרבו.

אמנם בספרו "כוכבי בוקר" קובע כבוד נשיאנו מר זלמן שזר, כי "השולחן ערוך" לר' יוסף קארו היה הקונסטטוציה שאיחדה את העם היהודי על כל פזוריו במשך ארבע מאות שנה.

רעיון נפלא ונכון. אך הדבר אפשרי היה, כשהיהודים חיו על אמונתם הצרופה באלוהים, וכי בבוא הזמן ישלח את משיח צדקו

לגאול את עמו מהגלות המרה ולהביאו לארץ הבחירה. ועד ביאת המשיח הסתפק העם בסמלים שבתפילות. לשם כך קיפל את המולדת היהודית בתוך גרתיק הטלית והתפילין שלו, שכל יהודי נשא אותו תמיד אתו, והאיחוד עם בני עמו היה קיים בכל מקום שמצא שם תשעה יהודים, כדי להצטרף ולהיות העשירי ל"מנין" לשם תפילה בציבור.

ואין פלא, שהיהודים בני זמננו הבקיאים בהווית העולם כל כך, אין הם מתמצאים כל עיקר בשטח הלאומיות הארצית של המולדת. על ישראל הבנויה מביטים הם כעל קפריזה של הציונים. והציונים עצמם אף הם הביטו פעם על הציונות כעל טירוף של אנשים החול-מים בהקיץ, ולא ידעו עד כמה הם צודקים, ועכשיו אינם רוצים לגור בארץ כיסופיהם.

אבל התקופה היא לאומית המחייבת למעשה גם את היהודים, למרות שהיו רוצים לשכוח את יהדותם ולהכיר בתרבות-הנכר בארצות מגוריהם כתרבותם הם.

אשר ליידיש, שהיא להם שפת המהגרים היהודים מעיירות רוסיה וגליציה לשעבר, אמנם היא עדיין חיה בפי הוריהם הזקנים והמודקנים, אך מה מסכנים ועלובים הם כשאין להם עם מי לדבר בלשונם זו לא בביתם הם ולא מחוצה לו, ואלה מהם שהספיקו ללמוד את שפת המדינה אשריהם וטוב להם.

והנה היידישיסטן יעקב פאט המנוח חש זאת בחייו על עורו ובשרו, כשבהיותו בווארשה נאלץ היה לדבר עם בניו פולנית ובניו-יורק אנגלית עם נכדיו, לא לחינם חלם על תוכנית לבנות עיירות יהודיות על אדמת אמריקה, כדי לקיים בהן לאומיות יהודית ביידיש. היתה זאת מעין ציונות בונדאית בנכר.

יש לנו הרבה ללמוד גם מזה, שוקני ה"בונד" הפכו לציונים לאחר שהשקיעו את מיטב כוחותיהם בתפוצות המערב, כדי להחזיק את היידיש כשפה חיה ולהורשה לדור הצעיר, אך כשלונו בשטח זה וציונותם המאוחרת כל כך אינם מאפשרים לנו לתת בישראל החדשה מעמד לאומי ליידיש לצד שפת התנ"ך.

ולא מטעמי תחרות, אלא מתוך גורמים פסיכולוגיים בעם היהודי בארץ ובתפוצות, שטטוש המושגים לגבי המולדת והנכר

מולידים אצלנו כעת סילופים לאומיים למכביר. סילוף לאומי כזה יהיה קליטת יידיש במדינת היהודים — אותה יידיש אשר יהודי הגולה דרסוה והפכוה לנחותת-דרגה. זהו סילוף מסוכן מאוד, הנושא בחובו פילוגים נוספים על הפילוגים העדתיים השוררים בתוכנו בלאו הכי, על הבדלי השפות שבין מורה ומערב.

אנו צריכים לקדם את פני הרעה בהסבר תקין מלמעלה. אין לנו להטיף מוסר ליהודי התפוצות על שהזניחו את שפת עמם. לפי החומר אשר לפנינו, יש לקבל זאת כתהליך היסטורי, ואין לדאוג להם. הם יהיו יהודים, אם ירצו בכך, או אם שכניהם הגויים יכריחום לכך. גם זה הוא תהליך היסטורי, או יפנו לתולדות עמם ושפת הנכר המעודנת בפיהם. יהיו להם בוודאי ליאון פויכטוואנגר משלהם, ואולי גם אופנהיימרים רבי-העושר והידע, ואולי גם יתברכו בהיינה — היינה באנגלית נוסח אמריקה, יהודי חריף המתפנק בעליונותו הפיזית. הלא יש כבר אצלם סנוניות ראשונות של ספרות יהודית כזאת בשפת שכניהם הלא-יהודים. אבל גם כשהמבשרים הללו מחפשים היטב בלבושם הזר, זועקת יהדותם הבלתי-מאוונת מכל שורה שבספריהם.

אכן היהודים הם עם מוכשר. הם ימצאו את דרכם, אף-על-פי שבתקופתנו הלאומית קשה להיות יהודי, אף למחצה, לשליש ולרביע.

אך לפי שעה אין לגרום להם עוול על-ידי שליחינו הפוגעים ביידיש הדועכת בתוכם. מוסדות החינוך היידיש-איים מהווים אצלם עדיין טריוז כלשהו בפני ההתבוללות ההמונית.

איחוד המדינה עם התפוצות אפשרי אך ורק באמצעות שפת התנ"ך, שכוחה גם כמגילת-היוחסין שלנו עם הנצרות, ואו יאופשר לנו איחוד המולדת עם העם בפזוריו כדוגמת ספר ה"שולחן-ערוך" לר' יוסף קארו בשעתו.

לפי שעה יהודי הגולה אינם מתעניינים בלימוד הלשון העברית. בקורסים האוניברסיטאיים לעברית בכרכי ארצות המערב לומדים תלמידים לא-יהודים. אבל בתקופתנו הלאומית, לכשיוודע ליהודים ששכניהם הלא-יהודים בזים להם על שאין להם לשון מקורית משלהם, אז תהיה לשון התנ"ך של מורשת האבות ללשונם לתפארת.

כזה הוא רצון חברי "האיחוד", הקופאים על שמריהם בארצות פזוריהם. מה ששייך להם עצמם הרי הם הסתדרו כבר בארצות נכר זה שנים, בניהם ונכדיהם בוודאי אקדמאים הם העושים חיל ומת-קדמים בלשון שכניהם הלא-יהודים. אך יש לדאוג לסתם יהודים מפשוטי-העם או לבני-משפחה הזקוקים לעלות לישראל — אלה הם "הידישאים" הישראלים בכוח.

מה זה? תלישות גלותית-תורשתית? או אנשים נחשלים עד כדי גיחוך החיים מחוץ לזמן?

בהצעתם זו יש גם עוול לאזרחי ישראל העומדים זה ארבעה דורות על המשמר כחלוצי התחיה הלאומית של העם המפוזר בתפוצותיו, והם מקיימים זאת הלכה למעשה בדמם ובזיעתם כבוניה ומגיניה של המולדת המחודשת. ולפנינו בעיות מבעיות שונות שבנפשו שנו הן: בעיית ההשתרשות באדמת המולדת והאיחוד הלאומי-הלשוני. בבתי-הספר הישראלים יש ללמוד ארבע שפות, שהן הכרחיות ממש. עברית שהיא לשון המדינה, אבל היא גם לשון התנ"ך המוקדשת והמשותפת במובן העדתי בארץ עצמה, והיא מהווה גם קשר מקודש עם יהודי התפוצות בשטח הדת. חייבים אנו כאן ללמוד גם את שפת שכנינו הערבים, והמצב הגיאוגרפי של ארצנו הקטנה, השוכנת על פרשת דרכים של שלוש יבשות בין מזרח למערב, מחייב אותנו גם לדעת אנגלית וצרפתית, שהן חשובות לנו כשלעצמן והם גם מקשרות אותנו קשר חיוני עם עמי אסיה ואפריקה הקמים לתחיה. ובכן, על שום-מה עלינו להכניס לבתי-הספר הישראלים גם יידיש כשפת חובה חמישית ולהעמיס אותה על שכם בנינו, כשהעם בארצות התפוצה מחסל אותה כשפה חיה?

הרי למעשה תמה יידיש עם העליה הרביעית, שבאה ארצה מפולין בשנת 1925 — עליית החסידים על השושלות שלהם. היתה זאת, בעצם, העליה הראשונה שרובה ככולה לא-ציונית היתה — עליה יהודית עממית-כללית.

עם העליה הגדולה שבאה מגרמניה בשנת 1933 — עם עלות היטלר לשלטון — לא באו המוני-העם דוברי-יידיש. העולים מבין יהודי-גרמניה בשנים שלפני ימי השואה וגם אחריהם דיברו גרמנית ולא יידיש. מאז מוסיפים יהודי הגלויות לעלות ארצה ומדברים הם בשפות של ארצות מוצאם. וגם כאן הם נשארים על-פירוב נאמנים לשפת הנכר אשר בפיהם, אפילו גם לאחר שלמדו עברית באולפן כדי

מכל האמור לעיל מתברר, שמחוץ לישראל אין גואל ליידיש. ומ-רובים כאן גואליה, אלא שממעשה הצלתה מבקשים הם תועלת לעצמם. בכלל אוהבים שפת יידיש בישראל, כאהוב סבתא היהודעת לאפות לביבות שטעמן וריחן משל עיירות הגולה מימי נעוריו של שלום-עליכם. מרבית הצברים, ואלה אשר באו ארצה לפני עשרות בשנים, מהם פועלים בעלי עמדה יישובית-ציבורית חשובה, בטוחים שיידיש היא עדיין שפת המוני העם בארצות הגולה הנקראת "אשכ-נזית" בפי עדות המזרח שבינינו.

בני שכבת הבעלי-בתים הישראלית, העוסקים במקורות פרנסה חדשים במדינת היהודים, מוכנים לקבל את היידיש בישראל כתחליף לעברית, כי מתקשים הם בלימוד "לשון הקודש" מחוסר פנאי, מהם מדברים יידיש ונהנים מזה שכאן אין להתבייש בפני הגויים בכך. יש אוהדי יידיש גם בין משכילי ישראל, אך אלה הם צבועים. בזים הם ליידיש, כי אין היא ראויה להיות הלשון של אנשי תרבות, ומשתמשים בה אך ורק להשמיע פעם בדיחה יהודית-עממית בנוסח הגולה הישנה.

מובן, שהתקפים ביותר בשטח הנידון הריהם ה"בונדאים" הישראליים אצלנו. הללו חושבים את עצמם ליידישיסטים בעלי-מסורת יידישאית מימי ראשוני ה"בונד" בגולה. אלה השכילו לייסד בתל-אביב מעין בית-חינוך ליידישיזם אורח-ישראלי הנתמך, ודאי, על-ידי עמיתיהם מעבר לים המדברים לועזית. אך עיקר הרע בכך, שהיידישיזם הישראלי שלהם — והוא, למעשה, אותו התחליף היידי-שיסטי הריק ליידיש החיה, שאינו נחוץ ליהודי המקום — הם העמיסו על גב הילדים הישראלים כדבר המחייב את המציאות במדינת ישראל. ואכן, באותו מוסד ללימוד יידיש בשעות הערב, שהוא למעשה בית-ספר משנה לבתי-הספר העבריים-הרשמיים, הרי נרתמים תל-מידיו הרכים בעול כפול. במקום ליהנות מהאוויר הצח וממנוחה לאחר הכנת שיעוריהם ליום המחרת, עליהם שוב לחבוש את ספסל הלימודים.

והנה, למחנכים העממיים האלה הגיעה תגבורת גם מן החוץ, ודווקא ממקום ציוני טהור. ממרחקי גלויות המערב קמו גם אנשי ה"איחוד" כמצילי יידיש בישראל. כפי שהודיעו לא מכבר ב"דבר", הריהם דורשים מממשלת ישראל להקים בארץ בתי-אולפן ליידיש, ולהכניס את לימוד יידיש גם בבתי-הספר התיכוניים אשר בה.

להסתדר כאן בעבודה. לכן דואגים כבר המשכילים בני-הטובים שבתוכם, העומדים על משמר לשונם ותרבותם שחלילה לא תישכחנה פה. לשם כך מופיעים כאן כתיבת בקביעות בכל מיני לשונות, והעולים מאותן הארצות נשארים קוראיהם הנאמנים שנים על שנים. והרי זה פתח ללבנטיניות ולטמיעה האורבת לנו כאן מכל צד, וזה גם מוכיח לנו מי ומי הם היורשים של דוברי-יידיש בארצות הגולה בימינו.

אשר ליידיש כמות שהיא, לא נתייחס אליה כאל שפה נחותת-דרגה, כפי שעושים זאת כעת יהודי התפוצות. עלינו לקבל את הדין תוך הכרה, שבני-עמנו בגלויות נחשלים הם בתפיסתם הלאומית, מחסלים את שפתם החיה בפיהם, והספרות הכתובה בלשון זו מופקרת על ידם וסופריה נשארים נעזבים על נפשם. יהודי זמננו, אשר אינם חיים במציאות הלאומית של התקופה, אינם מבינים כלל ועיקר, כי יידיש החיה עדיין בספרות ובכתבים למיניהם, הרי תעודת-זהות של כבוד היא להם כעת במובן היהודי-הלאומי. הנה כתבי-שלום-עליכם מהווים עתה ליהודים תעודת-כבוד לאומית משנעשו מפורסמים כל כך בקרב עמי המזרח והמערב. תעודת-זהות של כבוד לאומי ליהודים יכול לשמש גם יחסה של ממשלת פולין לאזרחים היהודים, בהוציאה על חשבון המדינה את העתון האידי "די פאלקס שטימע", למרות שרוב אזרחיה היהודים חיים בפולין המדינה כ"אנוסים" עוד מימי השואה, אשר אינם זקוקים לעתון ביידיש וגם לא לתיאטרון היידי-הממשלתי של אידה קאמינס-קה, שמבקרו בעיקר לא-יהודים הם. במעשה זה מיטיב המשטר הקומוניסטי בפולין לבני המיעוט היהודי בארצו, לכל יחשדו בהם ב"קוסמופוליטיות".

מגן לאומי רשמי כזה נתון גם למיעוט היהודי בברית-המועצות. זה מתבטא באות האידית המודפסת. הירחון "סאוועטיש היימלאנד", המופיע בהוצאה ממשלתית, עשוי לאחד את היהודים המפוזרים על פני המדינה הענקית הזאת ולתת להם ההרגשה, כי אכן יהדות לאומית הינם ולשון אחת להם המלכדת אותם.

אך גם לחוברת הזאת אין נזקקים הקוראים היהודים בברית-המועצות. שפת יידיש נשתכחה אצלם מכבר. יידיש דרושה רק לכותבים בה. וכתביבתם אינה גרועה כלל במובן של ביטוי ותוכן. יש

ערך יהודי-לאומי בכתובים אלה. מתעוררים רק חששות לגבי המח-סור שם בכוח-אדם. הלא כתבי-יידיש שם מזדקנים והולכים, וגם החומר היהודי המקורי מצטמצם והולך, בעקבות השינוי שהתחולל באורח חייהם של היהודים בארץ הזאת (לאומיות חיה אפשרית בימינו רק על-ידי ריכוז טריטוריאלי). אולם לפי שעה היידיש הכתוב בה עודנה חיה והיא משמשת כעין דגל לאומי וכגורם מאחד ליהודי ברית-המועצות, אשר הם כשלעצמם מדברים לועזית בשפות עשרות העמים והשבטים החיים בה.

ויש עוד לציין, שאותו תפקיד לאומי נודע ליידיש שבכתב בקרב היהודים החפשיים בכל ארצות המערב. עתונים, שבועונים, ירחונים וגם ספרים המופיעים ביידיש, אף-על-פי שקוראיהם הולכים ומת-מעטים, מהווים דגל יהודי-לאומי בכוח-הכתיבה של סופריהם בלבד.

הנה גם קאדיע-מולודבסקי מקדשת עתה את השם בהר-צאת החוברת שלה בניו-יורק רבתי — חוברת טובה מאד — אשר היהודים בני זמננו אינם זקוקים לה לגמרי. אמנם, יש לה בוודאי מנויים מספר מאלה, החושבים את עצמם ליידישסטים עוד מימי געוריהם ורואים חובה לעצמם לתמוך בהוצאה נכבדה זו, כשם שהם תומכים ב"יו"א", למשל. אבל יש חשיבות רבה בעצם המעשה, שהוא כשלעצמו נכס יהודי-מקורי חי ביידיש שבכתב, שקבוצת סופ-רים מקיימים אותו ראשית-כול בשביל עצמם, כדי לרשום את דברם.

פרשה מיוחדת היא כעת היידיש שבכתב, שעה שכותביה באו במגע עם המולדת המחודשת של העם.

הסופרים כתבי-יידיש היושבים בארץ ישיבת-קבע זה שנים, וגם אלה המבקרים בה כאזרחים וכתירים, לרובם המגע עם הארץ הוא להם לברכה כגורם לעליה בכתבתם. ביצירותיהם, בסיפור ובעיקר בשיר, משתקפת ארץ-התנ"ך על תקופותיה רבות-התנופה, אשר אגדה וחולין מעורבים בה, על נוף הפורה והציורי ששב לתחיה בין ים לבין מרחקי המדבר, אשר עקבות אבותינו הקדמונים טבועים שם בחול ובאבן.

על-ידי תיאורים אלה העלו ושיפרו את הניב העממי המוגבל של היידיש. אולם עלייתם זו של סופרי יידיש על רקע תחייתה של המולדת במסגרת ספר התנ"ך, מחייבת אותם לשותפות עם הסופרים

בשפת התנ"ך, כדי להשלים את תחיתה. כי ללשון העברית רבה הבר-
כה מהתרגומים אלה משפת יידיש. באמיתות הדבר נוכחתי לדעת מנס-
יוני האישי, כשתירגמתי בעצמי את ספרי הכתובים יידיש לעברית.
הרקה זו מכלי אל כלי, תוך אותה יניקה לשונית-פנימית אחידה
של מקורות משותפים, מרחיבה באופן טבעי את תחומיה החיוניים
של העברית הקלאסית. היא מוסיפה לה גם גמישות בתנועה ובביטוי.
מובן, אם התרגום הוא בידי מתרגם-אמן, המחיה את תרגומו העברי
תוך נאמנותו לחיוניות הלשונית אשר במקור, ואין הוא הולך שולל
אחרי הברק הנוצץ שבמליצה העברית בעלת-הכנפיים.

הירושה הרוחנית הזאת שבספרות יידיש אינה עשירה בכמות,
כפי שמעריכים זאת ה"יידישאים" למיניהם. ויכול להיות שלפנינו
הדור האחרון של סופרים כותבי-יידיש, כי אין להאמין בנסים שאצל
יהודי זמננו בנכר המדברים לועזית ובתיהם הולכים ומתרוקנים מכל
תוכן והווי יהודיים, יקומו אמנים מקוריים כאלה בשפה שחוסלה על
ידם. אבל עתה עדיין מוסיפים לכתוב בה, ובעיקר רבה התסיסה
היוצרת הזאת אצל אלה מהם שנתבשמו מאווירת התחיה של המולדת
היהודית-התנ"כית.

כדוגמת הספרות העברית בימינו, גם הספרות הכתובה יידיש
גדולתה בשירה. מובן, כדי לתת לה לבוש וביטוי ראוי לשמו בעברית
יצטרכו לעמול המשוררים העבריים, שהם אמנים בתחית הלשון
העברית ובתרגומים למופת. כך מוסיפים לתרגם את שכספיר, נדמה
לי, כבר פעמיים. יש לנו שני תרגומים של "יבגני אוניגין", שלושה
תרגומים של "פאוסט" — שניים מודפסים ואחד מהם הוכתר בפרס
עירית תל-אביב, והשלישי עודנו בכתב-יד. דוד שמעוני ז"ל תירגם
בשעתו את "מצירי" לרמזנוטוב, וא. שלונסקי, ייבדל לחיים, הראה
נפלאות בתתו לבוש עברי וניב עשיר בעברית חיה לקווקים של
"הדון השקט" לשולוחוב.

שירת המשוררים כותבי-יידיש, ברוכי-הכשרון, יש בה שירי
מולדת ונחם, שירי עבודה, שירי תהילה לאיכרים יהודים. כזאת היא
הפואימה של משה קולבק — פואימה יהודית-פסטורלית על אבותיו
במושבה יהודית בגולה שנחרבה.

תרגומים אלה לעברית יש בהם משום יעוד לאומי והינוכי רב-
ערך כאחד. יש להכריז על תחרות בין המשוררים העברים בארץ

אגב נתינת פרסים לתרגומים המוצלחים ביותר, ובזאת עלינו לפנות
לנשיאנו רבי-החסד מר זלמן שור, שהוא עצמו משורר עברי-יידי,
וידוע גם בתרגומו של שירה ופיוטים משפות שונות, שהוא יואיל
לתת לענין הזה את חסותו הנעלה.

אשר לתרגום הפרוזה הכתובה יידיש לעברית, תהיה זאת משימה
קלה יותר. כמובן, יש להקפיד על טהרת הצליל הטבעי והחי בשתי
הלשונות.

בעקבות הפעולה הזאת להצלת היידיש החיה שבכתב, על ועדת-
התרבות של ההסתדרות ליתן תיקון לאומי-ישראלי לרבעון הספרותי
החשוב "די גאלדענע קייט", שנוסד בשעתו למען הסופרים, שהיו
זקוקים לו. כעת הגיעה השעה להכשיר את הרבעון הנ"ל גם למען
הקוראים והנוקקים לו, כדי שיסייע להם גם בלימוד שפת המדינה,
שמן ההכרח על אזרחי ישראל לדעתה. דור אחרי דור הם באים
לארץ המחודשת הזאת, לומדים עברית על רגל אחת, קצת בעל-פה
ומשהו בכתב, לכדי יצירת אפשרות כלשהי לבוא במגע עם אנשים,
אך לידי קריאת ספר אינם מגיעים כל עיקר. אין הם מבינים את
העברית המלוטשת והמעודנת של ספרותנו החדשה.

מטעמים לאומיים ולהשכלת העם, נדרשים יוצריה ועורכיה של
"די גאלדענע קייט" למלא את החסר ולהעניק לקוראיה מה שהם
זקוקים לו — השכלה בשפת מדינת היהודים.

לשם כך יש להדפיס את הרבעון הנ"ל בשתי השפות: עברית
בצד יידיש. די שיופיע רק שלוש פעמים בשנה או פעמיים בלבד.
ואשר לחומר — אין להדפיס בו דברים שנכתבו תחילה בעברית,
אלא חומר שנכתב אך ורק ביידיש — מקור ותרגום בצידו.

ויש לקוות, שמאיחוד לשוני פנימי כזה יהנו קוראי-יידיש במובן
הלאומי-המעשי בארץ וגם בתפוצות, ואילו הסופרים כותבי-יידיש
יזכו בכך לעלייה כפולה ומכופלת גם לעצמם וגם לכתביהם.

על ועדת-התרבות של ההסתדרות יש גם ליתן את דעתה על
תרגום קטעים לעברית מהחומר המתפרסם מעל דפי "די לעצטע
נייעס" ולהדפיסם באותו העתון בצד היידיש, וכן לגבי קטעים מה-
עתונות הלועזית המופיעה בישראל בשביל יוצאי הארצות השונות
— יש לתרגמם לעברית ולפרסמם באותה העתונות.

פ ר ק ב

ויידיש החיה שבכתב מוסיפה עוד להיות בימינו בעיית סופריה בלבד. אמנם, כפי שביררנו מעל דפים אלה, בכוח יצירתם מהווה כלפי חוץ לשון יידיש הכתובה כביטוי לאומי מאחד על הרקע של יהדות התפוצות המדברת לועזית.

וכאן בישראל תפקידם של סופרי יידיש היוצרים כפול הוא במובן הלאומי. הם מקיימים את השירותים החיוניים של יום-יום בהמציאם דברי-קריאה בעיתון, בספר ובשידורי-הרדיו לתיירים היהודים הזקנים והמודקנים, לציונים הוותיקים, אשר איחרו לעלות לארץ כיסופיהם בגלל חיי הנוחיות בארצות הרווחה, וליהודים סתם — בני העליות שלאחר החורבן בשנות הארבעים. מהם, אשר כבר גידלו במדינה היהודית בנים ובני בנים על טהרת הלשון העברית-הישראלית, אך הם עצמם עוד טרם נקלטו במציאות הלשונית של המדינה.

אך זולת השירות היעיל הזה, שסופרי-ישראל כותבי-יידיש מיטיבים בזה לתושבי המדינה, הנוקקים ללשון זו, ולתיירים, הרי בידם הנאמנה שמורה גם המורשה הרוחנית של הגולה אשר בספרות הכתובה יידיש, כשזו עדיין בפריחתה היוצרת.

פיקדון זה מחייב אותם כלפי עצמם לזכור ולבדוק היטב בשעה גורלית זו את תולדותיה של ספרותנו היידישאית ואת תולדות סופריה לדורותיהם. הרי, למעשה, היהודים הביטו תמיד על יידיש בביטול, כעל לשון נחותה שנועדה לענייני-חולין בלבד. הם הפקירו אותה לבורים נחותי-דרגה ולאשה שהיתה פטורה מלימוד תורה ולא צירפה לתפילה בציבור. והדברים ידועים.

החסידות, היא היא שהרימה ערך היידיש בתיתה ביטוי פיוטי למעשייה ולסיפור. אך את תיקונה הלשוני והיוצר קיבלה היידיש

בעיקר מהספרות שזיכה המשוררים והסופרים כותבי-יידיש. אך גורלם של הכותבים בלשונו של עם גולה הוא כגורל העם שבע-הגדודים, ששפות-נכר הן מנות חלקו.

לא לחינם הודרו סבא-מנדלי בגיל העמידה, כשכוחו האמנותי היה עוד אתו, ליתן לבוש עברי לכתביו בעצם ידו ולפי טעמו.

ומובנת עתה השיבותה של אותה פגישה ראשונה ורבת-הרושם בין שלום-עליכם ובין אותו צעיר ליטאי, י. ד. ברקוביץ שמו, שהיה סופר עברי לפי הנוסח של יהודי-ליטא הלמדנים. שלום-עליכם שש אז לקראתו, כאילו הרגיש בו בחוש את גואלו לעתיד לבוא, שיתרגם את כתביו לשפת התנ"ך.

ואין בכך פלא, שגם שלום-עליכם רצה להיות בטוח כמנדלי, שיותן לבוש עברי ליצירתו הספרותית ביידיש. הלא שניהם ידעו וראו שכליון יידיש נכון, אפילו בביתם הפכה הרוסית ללשונום הטבעית של הבנים והבנות.

ושניהם הצליחו להביא את יצירתם הספרותית אל המנוחה ואל הנחלה. מנדלי השיג זאת בכוחות עצמו, ולפי תרגומו העברי-המנדלאי לומדים בבתי-האולפנא הישראלים על חיי הגולה של זמנו וגם את תורת הלשון העברית של מנדלי.

ואשר לשלום-עליכם, שכל אומות העולם מאמצות אותו עכשו — מהם עמים במרחקי-תבל שאין להם מושג בן איזה עם הוא ובאיזו לשון הוא יצר את ספריו רבי-הקסמים.

ולאחר מצבה הירוד של היידיש בפי העם, הרי אנו היהודים זכינו בכתבי שלום-עליכם רק תודות לגואלם הנאמן בלשון העברית, הלא הוא י. ד. ברקוביץ, אשר זיכה בתרגום מושלם אותנו, את מחברם ואת יצירתו. הוא יצר שפה עברית מיוחדת בשביל כתובים אלה, שנתאפשרה רק בידי אמן-צייר ריאליסן בספרות העברית החיה.

זולת תפקידם הלאומי-החינוכי בלימוד היידיש בגולה, הרי כתבי שלום-עליכם בעברית הם נכס רוחני יקר שנשאר בידי העם בלשונו הוא, כי בעשור השביעי למותו של שלום-עליכם, יהיו ודאי כתביו המקוריים ביידיש קנינו של הארכיון בלבד.

גם כתבי י. ל. פרץ זכו לתרגום עברי מושלם.

אמנם, מחברם הדגול של כתבים אלה שחי על אדמת פולין לא ביקש ליצירתו הספרותית גאולתה בלשון העברית. להיפך, הוא ביקש המשך לספרות הכתובה יידיש שבתוך היהדות של זמנו. הוא הקים לה ממשיכים בתוך הדור הצעיר. אך הוא היה רומנטיקן לא רק ביצירותיו הספרותיות, אלא גם בחייו האישיים. קנאותו הרומנטית המריצה אותו להיות למחנך העם ולמדריך סופריו הצעירים. בעיקר הוא הדיגיש זאת במסיבות לספרות שכינס במעונו. אך הוא ראה וידע, כי יידיש, זו המטופחת על ידו והמתעלית בזכותה, מה נלעגת היא בביתו הוא. בנו יחידו התעזן והתגאה בפולנית הנאצלת שלו, התנכר בגלוי לאביו ולאורחיו, דוברי "ז'רגון" העלובים. מובן, גורל ספריו ביידיש נחרץ. זאת אין לשנות. כעבור שנים מספר ימצאו מקום נכבד בארכיון. ואילו כתבי י. ל. פרץ בתרגום עברי נשארו חיים בשביל העם החי במולדת וגם בשביל פזורי הגולה, כשהם נועדים לקריאה, ללימוד ולחינוך ליהודים באשר הם לדור רותיהם.

לאחר שלושת הקלסיקונים הנזכרים לעיל קמו לנו סופרים כותבי יידיש שיצאו למרחב. הראשון שעשה זאת היה שלום אש. היה זה עוד לפני שנת 1914. מחצית העיירה היהודית של הימים ההם ברוסיה היגרה כבר לאמריקה, והצעירים שנותרו במקום, פניהם היו לעיר הסואנת, ויהודי הכרך שקראו בספר ביקשו אותו אך ורק בשפת המדינה.

ושלום אש הצעיר והתכליתי (הוי, עד כמה תכליתי היה?) התחכם לראות את הנולד וראה את העתיד השפל הצפוי לו כסופר יידישאי. סיפרו עליו, שהוא נתפס לרעיון להגיש ליהודים את יצירתו הספרותית הכתובה יידיש מחופשת בלשון זרה, כי רק אז יקראו בה.

הוא קבע לו זאת כשיטה מראשית דרכו בספרות שכתב בשפת המוני עמו. הוא לא התעניין כלל בקוראיידיש, הנחותה בעיניהם כלשון של בורים. הוא חיפש אותם דווקא בקרב עמי הנכר, כשיצירתו מגיעה אליהם באמצעות התרגום ללשונם.

הוא התאים לכך את אופן כתיבתו. הוא לא כתב במיוחד בשביל יהודים, כשם שלא כתב במיוחד בשביל לא-יהודים. הוא כתב תמיד

כיהודי על יהודים ועל לא-יהודים כאחד. ותמיד ביקש מרחב לכתבי בתו.

שלום אש צחק לבקורת היהודים שדרשה נאמנות ממנו לכתרי-אלבקה הפולנית שלו. לא שם לב כל עיקר לאזהרות מטעם מערכת העתון הניו-יורקי הנודע שעבד בו בקביעות, ואשר עורכו היה ידידו. והוא אשר דרש ממנו לא ספרות יפה בנוסח לא-יהודי, אלא סיפורי-בידור יהודיים-מסורתיים דווקא, כדי לבדח את קוראיידיש המזדקנים שהלכו גם הם ונתמעטו. אש היה יהודי לאומי. הוא ביקש לו דרך לאישים דגולים בתולדות עמו. מטעמים אלה נאחו בוודאי גם בישו היהודי, כדי להחזירו לצור מחצבתו.

יש גם חשש שהעז לעשות זאת, כדי להכריח את היהודים לקרוא בספריו, מה שיאה לו ולא מה שרצוי להם, והוא הצליח בהעזתו זו. והנה ביום אחד הופך שלום אש לפתע לסופר בינלאומי מבוקש. עמי מזרח ומערב מבקשים לתרגם את ספרו החדש ללשונותיהם. אך מתרגמים אותו כבר מכתבי-יד. ביידיש אין כבר להשיגו.

שפת יידיש בכתבי שלום אש הופכת אז לכלי-עבודה בלבד, כעין מכשיר לעיצוב הטכסט היהודי עבור המתרגמים, כדי להפיצו בין המוני הקוראים בשפות עמי-העולם.

אולם על ידם הוחזר שלום אש לבני-עמו, אשר לשונות-נכר לשונם היא. והם שוקדים על הקריאה בספריו היהודיים, המשונים כל כך בהעותם. ואין הם יודעים כלל אם מחברם יהודי הוא, אם נוצרי. מגדפים ושונאים אותו, אך מרבים לקרוא בכתביו המוגשים להם על-ידי אומות העולם בחסדן הרב.

ואשר לשלום אש כמות שהוא, הפרסום העולמי שזכה לו היה לרעתו. הוא התחזק בהעזתו לכתוב גם על אמו של ישו ועל תלמידיו היהודים, ועל-ידי זה הסתבך עד כדי גיחוך. הפריז, שגה ושקע בפרשנות ריקה ותלושה.

הוא לא החזיר את ישו ליהדות. במקומו של שלום אש עשו זאת אחר-כך אנשי תורת הגזע בקרב עמי הנצרות בתקופתנו. הם אשר גירשו את ישו מהכנסייה שלו והפכו אותו לפליט יהודי עלוב. אף-על-פי-כן היה עוד בכוחו של ישו להמציא בשעתו לשלום אש, יחד עם ההכרה הכלל-עולמית בכתיבתו, גם מעונות-פאר בקריות-חמדה של אומות העולם וביניהן טיולי-תענוגות גם בחוף הריביירה הצרפתית.

והלאומיות היהודית של שלום אש, אשר לא מצאה את ביטויה הספרותי הנכון, הביאה אותו בסוף ימיו לביתו הכפרי הצנוע בבתי-ים הישראלית.

ואשר לספרי שלום אש ביידיש בגלויות ימינו?
מצבם אינו שונה מספרי חבריו לעט, אלה שכתבו יידיש והממשיכים גם עכשיו לכתוב. היהודים המדברים לועזית בארצות המערב יתנו להם הערכת-נצח מכובדת בארכיון של הקהילות.
אך יש עוד כתבי שלום אש כמורשת חיה בידי העם. הלא הם כתביו על היהודים לדורותיהם, שכבותיהם, קהילותיהם וארצות-מוצאם שתורגמו לעברית.
בלשון העברית החיה נועדים לקריאה וללימוד פרקים בתולדות העם, הן בישראל המחודשת והן בתפוצות.

עברו שנים מועטות והנה קמו ויצאו למרחב מהעיירה של פולין המדינה שני סופרים כותבי-יידיש. בניו של רב היו.
הבכור ביניהם י. י. זינגר היה סופר בעל-כשרון וגם אישיות מעניינת. הוא התמרד נגד ליקויי ההיים של בני עמו. היה סופר לוחם. מעל דפי ספריו הוא נלחם בצביעות ובסילופים האישיים והחברתיים, והיריעה שלו רחבת-ידיים, מכחולו בטוח והמסכת שלו עממית ורב-תנופה.

כדוגמת שלום אש בשעתו עלה גם הוא לגדולה באמריקה רבתי הודות לאותו עתון יידישאי נודע בניו-יורק. שני הרומנים שלו חדורי המרדנות והמעש: "יושה עגל" ו"האחים אשכנזי", כבשו המוני קוראי-איים יהודים ולא-יהודים, ו"יושה עגל" מעל במת התיאטרון כבש עמים וארצות. כל זה העניק למחברם רווחה חמרית ופרסום רב. אך הוא חלה ונסתלק מן החיים והוא במיטב שנותיו. לנו ציווה אימרה שיש לרשום אותה לזכרון לדורות, והיא: "הגלות היא טעות בת-אלפיים שנה".

גורלם של ספריו ביידיש ידוע היטב, ואלה, אשר בימי עלייתו וגדולתו בין היהודים אשר ברחבי העולם תורגמו לעברית, הריהם נכסים רחוניים של המולדת המחודשת והעם כולו. קובץ הנובילות שלו בעברית הוא ספר יקר לקריאה, ללימוד ולחינוך.

אחיו הצעיר של י. י. זינגר, הסופר היידישאי יצחק בשביס (ייבדל לחיים ארוכים), הצלחתו ועלייתו, הלא היא פרשת-פלאים גם בימינו.

את פולין עזב בשנת 1935. כדוגמת אחיו הבכור יצא אף הוא למרחב, עבר אותה הדרך, ובצילו של אותו עתון יידי נודע בניו-יורק ביקש לו גם הוא פינה לעבודתו הספרותית. וכאשר ניתן לו מבוקשו נתגלה כמספר בעל-כוח מושך מיוחד במינו.

אמנם אין אצלו מאותה ההתמרדות הזינגרית של אחיו המפורסם, המגלה בין בני זמנו את הסילופים האישיים והחברתיים. אין הוא לוחם נגד ליקויי הפרט והכלל. עניינים מטרידים אלה מטיל הוא על גיבורי כתביו, יבלעו נא איש את רעהו תוך יצריהם ובעויותם. ואם יש צדיק ביניהם, הרי מעשיו הטובים יוכיחו את צדקתו, ועל הסופר מוטל רק לספר על כל זה. והוא, יצחק בשביס-זינגר, הריהו סופר המתאר את הבריות כמות שהן.

אולם קוראיו גילו בינתיים שהוא, יצחק בשביס-זינגר, מהווה בכתיבתו דבר-מה יותר מסופר היודע לספר סיפורים יפים. ויתרונו הוא ביהדותו המקורית והצרופה דווקא. להנחה זו נתפסו בעיקר הקוראים הלא-יהודים, מאחר ואחד הרומנים שלו הגיע אליהם בתרגום אנגלי.

ואכן הוא לא הכיב את קוראיו. הוא הוסיף לכתוב לפי הנוסח שלו. לא חיפש פתרונים בחיי החברה של בני זמנו. הוא כתב אך ורק על היהודים ויהדותם, כששרשיה של יהדות זו מעמיקים בפולק-לור התלמודי המבדח, בנסתרות של ה"קבלה" וב"הלכה" הכתובה, אשר כבלה בקדושתה את העם היהודי החי על דורותיו.

אך בעיקר מעניין שילוב כל זה בתוך החיים היהודיים של יום-יום, אשר ידו הברוכה של האמן עיצבה מכל אלה ספרות יפה וציורית, אכסוטית ומעניינת כאחת.

והאמריקנים הלא-יהודים והאנגלו-סקסים בארצות המערב בכלל גמלו ביד רחבה לאותו סופר בעל היהדות הצרופה בנגלה ובנסתר, יצחק בשביס-זינגר, עבור שמונת ספריו המתורגמים לאנגלית שהגיעו אליהם אחד אחד, כשהם חפשים לחלוטין מהמודרניות הטרדנית, המעמדית והסוציאליסטית, אשר רוב הסופרים היהודים בני-זמננו רגילים לדוש בה.

לאור ירידתה של הנצרות בימינו, כשהגזענים עושים בה שמות ומתקלסים גלויות במאמיניה, רואים הלא־יהודים בספריו הספוגים יהדות של בשביס, מעין חיוב כללי דווקא בשל השלמות האמנותית, שהמחבר גילה בהם תוך התהליכים ההיסטוריים של העם היהודי, אשר בהמוניו עודנו שלם עם אלוהיו עד כלות הנפש.

והקוראים הלא־יהודים הללו, רמי־המעלה והכוח שבארצות המ־ערב, היטיבו עם הסופר היהודי המקורי יצחק בשביס־זינגר כמיטב יכולתם. זולת הרווחה החמרית, הגישו לו גם תעודת כבוד לעליו־נותו היהודית, בבחרם בו כחבר האקדמיה לספרות האומה של ארצות־הברית.

הם התייחסו בכבוד גם ליהדותו בזה, שנתנו לו את האפשרות לתאר ברבים את תכונותיהם של גיבורי ספריו כמות שהם.

והואיל והוא שואב ממעיין היהדות, הלא הוא מצטיין לפי הנוסח שלו כהוגה־דעות. בקבעו פעם את ההנחה שעולמנו רע הוא ביסודו, הסתמך בזה על ה"מקובלים", אשר לפי דעתם ברא אלוהים הרבה עולמות, אך זה שאנו חיים בו הוא הרע בעולמות.

וקוראי ספריו של יצחק בשביס־זינגר בלשון האנגלית, הלא־יהודים והיהודים כאחד ששפתם אנגלית היא, מקשיבים רב־קשב לדעותיהם של ה"מקובלים" מימי־הביניים, שהעמיקו חשוב על המס־תורין שביקום ועל בורא־העולמות השוכן במרומים.

עולמנו הוא אפוא רע בהחלט והצדק עם ה"מקובלים", וכל עוד כובשי החלל בימינו אינם מצליחים לגלות בין כוכבי מרום עולם טוב יותר, דנים בינתיים על כך עם בן־הרב המהולל מהעיררה הפולנית לשעבר, היודע לכתוב בספריו על היהדות ועל יהודים בעלי־דמיון ורבי־מעש.

ולפי ראיון שנתפרסם לא מזמן בעתון ישראלי, נודעו לנו פרטים מספר גם על הסופר יצחק באשביס־זינגר עצמו. הוא מספר בגילוי־לב, שקרובים לו בעיקר הסופרים האנגלו־אמריקנים. הוא למד אנגלית באופן יסודי עד כדי כך, שתירגם בעצמו ללשון זו אחדים מספריו.

ידידי חיה הוא כותב עדיין כעתונאי. שבוע שבוע הוא מפא־ר את העתון שלו בשלושה מאמרים הדנים על ספרות ועל בעיות בחיי

החברה. שלושת המאמרים חתומים בשמות בדויים, מובן, שקוראי העתון יודעים מי הוא בעל המאמר המסתורי.

לא כן היידיש בשביל ספריו. יידיש זו נצטמצמה אצלו לשימוש פרטי בלבד, מעין מכשיר כתיבה להכין בלשון זו את החומר הספ־רותי בשביל המתרגם לאנגלית (לפי שיטת שלום אש בשעתו).

ספרי יצחק בשביס־זינגר, המוצאים לאור במספר מצומצם ביידיש שם, באותה התפוצה היהודית הגדולה שמעבר לים, נועדו לארכיון. כי זהו גורלם המר בתוך עמם הדובר והקורא לועזית.

ורק שלושה מתוך ספריו שתורגמו לעברית הם גם נכסי העם בישראל ובתפוצות הגולה.

בזה נסתיימה הפרשה של שלושת הסופרים כותבי־יידיש שיצאו למרחב. יחד עם יצירתם עלו גם הם בעצמם לגדולה, אך השליכו מעליהם את היידיש כשפה חיה עוד בחייהם.

אשר לסופרים והמשוררים בשפת יידיש, אלה שלא יצאו למרחב כדי לעלות באמצעות הרקת יצירותיהם ללשונות עמי נכר, ביקשו ליידיש תחייה מבפנים, כדי להרים את ערכה במובן העדתי, ביקשו למענה זכויות לאומיות אצל שליטי אומות העולם. הללו הערו למוות נפשם, נכנסו ללוע הארי ונטרפו אחד אחד.

עינויהם ושפיכות דמם של הללו מחייבים את הניצולים, אשר זכו להגיע למולדת הבנויה, להמשיך בעבודתם היוצרת, לשאת באח־ריות לאיחוד הלאומי־הלשוני במדינת היהודים. לא ייתכן שילכו שולל אחרי חובבי יידיש בתפוצות הגולה המטילים עלינו חינוך יידישיסטי, כשהם עצמם מתנכרים לשפת העם. אין ליסוד בישראל הקטנה — רבת העדות והפילוגים — שבט יידישיסטי נוסף.

ובית לייוויק שבתל־אביב?

מובן, שדבר טוב הוא. על ממשלת ישראל והסוכנות להשתתף בבניינו, אבל עליו בעיקר להיות בית לסופרים כותבי־יידיש ולספרות הכתובה יידיש. משום כך, יש לדעת תחילה מה הם ערכי התרבות שיקיימו בו למעשה.

בית זה אינו יכול להוות במה — בכתב ובעל־פה — לתעמולה יידישיסטיית־ישראלית גפרדת, בעלת מהות דו־לשונית.

בית ליוויק צריך להיות נועד אך ורק לעבודה ספרותית מאו־מצת, על מנת להגשים את האיחוד הלשוני בעם בין מורשת־הגולה הרוחנית הכתובה יידיש ובין המורשת העברית התנ"כית בשפת העם היהודי באשר הוא. זוהי עבודה לאומית־חינוכית לדור שלם.

לשם פעולה משותפת זו לליכוד נכסי התרבות של העם לתקו־פותיו, על אגודת הסופרים העברים במדינתנו לקבל לאגודתם את הסופרים כותבי־יידיש בישראל, כחברים שוויו־זכויות לכל דבר.

על מחלקת ההשכלה של ממשלת ישראל יחד עם מחלקת התר־בות של הסוכנות, לייסד בבית ליוויק הוצאת־ספרים לאומית רבת־תנופה, בית־קיבוץ עברי לספרות הגולה, לליקוט ספרים וכתבי־יד הכתובים יידיש מכל יישובי היהודים שבארצות תבל. מהם עזבונות ספרותיים של מחברים אשר נפטרו, כמו העזבון הספרותי החשוב של דוד איגנטוב המנוח. לגאולה לאומית בעברית חיה ראויים גם סופרים מספר יידיש מברית־המועצות המתארים בכתביהם את חיי היהודים בארצם בזמננו אנו.

בפעולה מבורכת כזאת בתוך העם ולמען העם, על הסופרים והמשוררים העברים בישראל להשתתף במיטב כוחותיהם בפיוט ובידיע הלשון, כדי לתרגם לעברית חיה את הטוב והמשובח בספרות הכתובה יידיש.

עליהם להתגייס לכך גיוס לאומי, לפחות לשלוש שנים. מובן, שזוהי עבודה בשכר, אך לשם זה על סופרי ישראל העברים לרדת לזמן־מה מן האולימפוס הבינלאומי של אומות העולם העשירות מאז ומתמיד בקרקע, בכלי־לחימה וגם בספרות.

גוגול, צ'יכוב, קאמי, סארטר וגם יונסקו, עכשיו אנו חוגגים את ההוצאה העברית המושלמת של כתבי פושקין בפיוטו המשובח של א. שלונסקי ומרבית הספרים של הוצאת "עם עובד", הריהם מתורגמים משפות של שבעים אומות העולם.

יעב־נא לרגע קט את ספרות העולם המבושמת שהם עמלים להריקה לכלי עברי מושלם בשביל אורחי ישראל, ההולכים ומת־רגלים בינתיים לליבנטיניות חיצונית ופנימית, ירדו־נא למשעול

הצר של משכנות־העם עם מכחול הפיוט והציור ביד, כדי ליתן תיקון לשוני־לאומי לספרות של מורשת הגולה.

ריכוז כזה של ספרות הגולה ביידיש לדורותיה, יאפשר לאמנים ישראלים בשתי השפות ליצור גם רפרטואר יהודי־מקורי בשביל התיאטרון העברי במדינת היהודים.

והתיאטרון הישראלי ביידיש בעיה חמורה היא לנו במובן החב־רתי והלאומי גם יחד.

בישראל המחודשת, המפוצלת במובן האזרחי־העדתי, אשר איחור־דה הפנימי הוא רק בעברית, בישראל זו לא ייתכן להקים במת־תיאטרון קבועה ביידיש.

אך בינתיים נתגלתה לפנינו מצוקתם של שרידי השחקנים, שידיש עוד חיה בפיהם בתוך היהדות של זמננו. הם כאילו הורדו ממערכות החיים אצל בני עמם והושלכו כלבוש בלה מיושן. וגורלם מר שבעתיים מגורל הסופרים היהודים כותבי־יידיש, כי יצירותיהם בכתובים אפשר עוד להציל. לא כן השחקנים. הללו באים במגע לשוני באמצעות הדיבור עם הקהל, ואילו קהל יהודי זה איננו כבר בבית. הוא מבלה כמרביית האזרחים בארצות מגוריו אשר שפתם — שפתו הוא, בבתי השעשועים הכלליים.

ויש שהם באים מזמן לזמן לישראל לשם ביקור־הבראה, פשוט, כדי להחיות את עצמם על הבמה עם היידיש שבפיהם. אך אין לפתור את בעייתם הטרגית בטיולי־הבראה יידישאים בישראל העברית ביסודה.

ההארכה וסבר הפנים שאנו מראים להם תוך הוקרה וידידות, מקשים על הציבור הישראלי. כי מדינת היהודים הצעירה הזאת אינה מגובשת עדיין די צרכה במובן הלאומי, ועמוסה היא בעיות מבעיות שונות, ובעיקר אתניות: שבטים משבטים שונים ועדות שונות. ודבר לא בריא במובן הלאומי והחברתי אצלנו כעת הוא ה"יידישיזם" הירוד למעשה, הנקלט על־ידי ילידי הארץ וגם על־ידי הבנים וה־בנות של עדות המזרח מעל הבמה ביידיש כערך קיים וחשוב.

אמנם, יש לשער שמתוך הכרח וחוסר־ברירה נאלצים אורחי־נו־שחקנינו הנכבדים מהגולה המתנכרת, למשוך לבמה הארעית שלהם

ביידיש את הנוער מבני-המקום המזדמן על ידם, כדי להקים צוות למשחק על רגל אחת.

קשה לנו לכפות חלוציות נוסח זיגמונד טורקוב בשטח הנידון על יוסף בולוף ועגי ליטאן, אך מחובתנו להזכיר להם, שישראל החדשה נבנתה על-ידי טובי היהודים בזיעה ובדם כמולדתו של העם כולו, וזכותה היא לחייב את אמני הגולה שלנו שיכבדו את נכסי הרנסנס במדינת היהודים בשפת התנ"ך.

הנה לשירתו של איציק מאנגר נתגלה מתרגם עברי בחסד, הלא הוא ב. טנא. שירים אלה שתורגמו על ידו והודפסו ב"דבר" וב"מאזנים" — תרגומם פיוטי ומושלם בהתאם למקור. לפיכך רצוי וכדאי לאפשר לב. טנא לתרגם לעברית את "המגילה" רבת הפרסום במסגרת הבימוי של התיאטרון העברי, כפי שהציגה ביידיש על-ידי צוות שחקנים עברים, המעצבים את העממיות העליוה הזאת של הגולה הישנה.

אשר לגבי משפחת בורשטיין: הדרך לפנייהם. הישרה והטובה ביותר היא, שלאחר הצלחתם ב"המגילה" של איציק מאנגר, רצוי היה וגם כדאי היה להם להקים תיאטרון עברי-עממי בישראל, על רפרטור אר הלקוח בעיקר מהספרות הכתובה יידיש. יותן-נא לבני משפחת השחקנים הזאת את האפשרות להקים במה כזו תוך שלוש שנים, כדי להשתלם בעברית ולהכין את החומר המעובד למערכונים ומחזמרם לפי סיפורי שלום-עליכם, י. ל. פריץ, שלום אש, פריץ הירשביין ועוד. וכן להחיות בשביל הבמה העברית-העממית הזאת כל החומר הכרוך במעשיות החסידים. הלא הפולקלור החסידי כמות שהוא, כוחו הרב-מנטי רב הוא לשאת במת-שעשועים מקורית כזאת בתנאי, כמובן, שהסופרים העברים יתנו לו ניב עברי-עממי מתאים על-ידי תרגום חי מיידיש.

יש לתת תוספת-ביטוי עברית-עממית גם לבמת יחיד ביידיש הקיימת בישראל.

המדובר הוא בדו-יגאן — אמן הדיבור בלשון יידיש, הקומיקן בחסד. בהופעתו עליו לשתף גם קריין-קומיקן בעברית.

יהיה בכך משום שיטה טבעית, להרגיל את המוני העם לדיבור עברי.

אך ישנה אצלנו גם אופרטה ביידיש. זוגות זוגות של שחקנים באים לישראל מארצות-הגולה ומקיימים כאן להקות-בידור ביידיש, תוך כדי שיתוף אזרחים ישראלים לעדותיהם. מהם צעירים ולא כל כך צעירים. ביניהם שהידיש שגורה בפייהם, וביניהם שלומדים אותה ומופיעים על הבמה כשהם מגמגמים. אך המודעות שלהם יקרות-המחיר מעידות, שהענין כדאי הוא.

אכן, ישראל החפשית מקיימת כעת את היידיש לטובת אלה מבינינו, שעודם נזקקים לשפה זו בבית ומחוץ. לרשותם מופיעים עתונים ביידיש, שבועונים, רבעון לספרות, הוצאות ספרים למכביר ושידורי רדיו, ועכשיו היא מקיימת גם את האופרטה ביידיש שהגיעה הנה מהגולה. ולא חשוב כאן התוכן ורמת המשחק. העיקר, ששחקניה יוצאים מן הכלים כדי לבדר את הקהל, כי יהודים זקוקים לפרנסה גם בישראל.

הידישיסטים של מעלה

עם סיום כתיבתי המדאיבה של החוברת הזאת יש גם בשורה בפ.

אני מבשרת את אנשי "האיחוד" המתגוררים בארצות-הרווחה ולשונם לועזית, שנתגשמה משאלת-לבם לגבי יידיש בישראל של ימינו. לימוד היידיש הוכנס למחלקה השישית של בית-הספר התיכון העברי-הממשלתי בקרית-חיים שליד חיפה הכרך.

עלי להוסיף, כי המבצע נעשה אמנם באופן פרטי, כלומר, לפי רצונו של המנהל. משום-כך ראוי לרשום פרטים מספר על אישיותו של אותו מנהל ועל השקפותיו כמחנך במדינת היהודים.

כפי שסופר על כך בעתונות הישראלית עם הגשמת מעשהו הנועז, הריהו אקדמאי, מוסמך האוניברסיטה העברית בירושלים, שעשה שם את הדוקטורט שלו, הוא ממלא את תפקידו החינוכי במשך שלוש עשרה שנה. אך למרות מעלותיו רבות-הערך ונאמנותו לציונות מימי נעוריו נכשל הפעם במובן הישראלי-האזרחי.

אמנם, יש להודות, כי ראינו כבר בישראל שציונים, ודווקא ציונים טובים, נכשלו בבואם לישראל המדינה לקיים בה את ציונותם הלכה למעשה, הואיל וציונותם שהביאוה עמהם מן הגולה לא התאימה לישראל החדשה במובן המדיני-האזרחי.

הנה לפנינו מין ציונות ישראלית שכזאת, שיש בה משום ניגוד גמור למציאות הישראלית בימינו. הכוונה היא לאותו מחנך עברי, עברי-אקדמאי, שהכליל את לימוד יידיש במקום לימוד הלשון הערבית בבית-הספר התיכון אשר בהנהלתו.

כפי שהסביר הדוקטור הנכבד לסופר "מעריב" שראיין אותו (ב"18.11.66), הרי עשה מה שעשה משום שהסתמך על עובדות

ישנות-נושנות בציונות של הימים ההם, כשהיהודים רובם ככולם דיברו יידיש בערי ביילורוסיה ובעיירותיה. אך ידוע גם על ריב השפות שהיה אז, ועל כינויי הגנאי לגבי עברית ולגבי יידיש משני הצדדים כאחד. המרואיין הנכבד נמנה אז עם הקנאים לעברית.

והנה מתוך נאמנות לאותה ציונות-נעוריו בעירתו לשעבר, החליט כנראה במעשהו הנועז עתה בישראל העברית העצמאית, לתקן את התנגדותו הנמרצת ליידיש בימים ההם.

אבל ה"תיקון" הזה עלול לשבש את איחוד העם בישראל המדינה של ימינו.

לא כן הוא המורה הצעיר שהוזמן להורות יידיש בבית-הספר העברי-הישראלי הזה.

זהו יידישיסטן בן-זמננו. אין הוא חייב כלום לא לציונות ולא למדינת היהודים. יתר על כן, הוא גם אינו מקיים את חובתו לגבי יהודי הגולה היידישאים, בשמם הוא מדבר בהופיעו כמגינם.

אחרת הלא היה נשאר לשבת בגולה כידישיסטן משכיל, והיה מתמסר לעבודת ההוראה בבית-הספר היידישאים בעיר מולדתו בואנוס-אירס או במקום אחר, שיהודים מבקשים שם מהיידישיסטים מעט יהדות בידיש בשביל בניהם, כדי לבלום במקצת את הלעז מן החוץ, האוכל שם את הנוער היהודי בכל פה.

אך במקום למלא את חובתו בקרב יהודי התפוצות לגבי יידיש, כדי שלשון זו תהיה חיה גם בדור ההמשך, הוא בחר בתחליף היידישיסטי לטובתו הוא כפרט. הוא ביקש לעצמו את היידישיזם האקדמאי של האוניברסיטה העברית הירושלמית.

והוא הצליח ביידישיזם הפרטי שלו. כסטודנט של הקתדרה ללשון יידיש באוניברסיטה הנ"ל, זכה לעליה במובן הפדגוגי. והנה הוא מכהן כמורה ליידיש בבית-ספר תיכון עברי-ממשלתי בישראל.

ואשר לשמונה-עשר התלמידים לומדי-יידיש מקרית-חיים שעברית שפתם היא?

נימוקיהם החיוביים של הנערים והנערות הללו לגבי לימוד יידיש בישראל במקום ערבית, היחס השלילי של אחת מהם לגבי

יידיש ולגבי היהודים דוברי-יידיש בעבר — כל זה טעון הסבר
מטעמים הינוכיים-לאומיים.

ועוד הערה לגבי היידיש שבפי העולים החדשים, המגיעים כעת
אלינו מארצות אירופה.

אכן, יש ודאי בין ראשי המשפחות מבני המישים ומעלה,
שיודעים עדיין יידיש. אבל המציאות שחיו בה לא איפשרה להם
להשתמש בה, ושפת הרוב שבמקום מגוריהם נעשתה שפתם ושפת
בני-ביתם מתוך הכרח חיוני של קיום. ובמציאות לועזית זו הלא
גידלו וחינכו בנים ובנות.

וכפי שראינו כבר בעליות זמננו שקדמו להם, יהיה הדבר טבעי
למדי כשימשיכו כאן להיות על הלעז של ארץ מוצאם בתוך ביתם,
משפחתם ושיחות-רעים. ואפשר מאוד שיבואו אתם גם מלומדים
שהתחנכו על שפת נכר זו, ואלה יודרו לגרום נחת-רוח לבני-עדתם
פה במדינת היהודים ולהוציא למענם כתב-עת לועזי נוסף על אלה
שישנם כבר.

הדברים ידועים יפה בישראל של ימינו.

אבל כל זה מחייב אותנו להעמיק את התודעה העברית האחידה,
במדינתנו הנבנית עתה על-ידי מהגרים מארצות נכר, אשר לשונות
זרות שגורות בפיהם. לפיכך יש להקל עליהם את לימוד הלשון
העברית, להרגילם, ראשית כול, לקרוא עתון עברי, דבר שמתקשים
בו גם אלה שמסיימים את לימודם באולפנים.

לאור המציאות הישראלית הזאת, על העתונות הלועזית וה-
יידישית שבמדינה — לתת קטעים כתובים עברית ליד המקור
הלועזי והיידישי, כדי שהקורא יקרא את הדברים בשתי השפות.

על אגודת העתונאים בארץ, ללא הבדל מעמד והשקפה, לתכנן
זאת ולבצע תוך אחריות אישית וחברתית, כמובן מטעם משרד
החינוך של הממשלה.